

סילבוס - תוכנית הוראה לקורס התרבות היהודית באשכנז ובצרפת בימי הביניים: פרשנות, הלכה, פיוט, פולמוס, חסידות, סיפורת

פרופ' יהודא גלינסקי | המחלקה לתלמוד

Medieval Jewish Culture in Ashkenaz and France: Law, | 09-1086-01
Exegesis, Piyut, Piety and Literature

הרצאה	סוג הקורס:
4	היקף נ"ז:
תשפ"ו	שנת לימודים:
שנתי	סמסטר:
ה, 12	יום ושעה
ב, 15	שעת קבלה:
Judah.galinsky@biu.ac.il	מייל מרצה:
https://lemida.biu.ac.il	קישור לאתר למדה:



תיאור הקורס ומטרות למידה

תקציר הקורס

בקורס נשרטט את דמותה הרוחנית והתרבותית של יהדות אשכנז וצרפת כפי שמוכר לנו מתוך ענפי יצירה שונים ומגוונים. במרכז של היצירה עומדת פרשנות התלמוד וההלכה אבל בנוסף אליה קיימים עוד תחומים שונים כמו פרשנות המקרא, פיוט, פרשנות לפיוט, פולמוס עם דתות אחרות, חסידות ואף סיפורת. הקורס יפתח בשאלה ההיסטורית לגבי מקורה של יהדות אשכנז וצרפת, מהיכן הגיעו ואיזה מטען תרבותי הביאו איתם? לאחר מכן נעסוק בענפי היצירה השונים על פי סדר כרונולוגי ואזורי. הקורס יתייחס לטקסטים רבניים שנכתבו באשכנז ובצרפת בימי הביניים עבור ציבורים שונים ומגוונים.

מטרות/תוצרי הלמידה

ידע

הלומדים יכירו מגוון של ענפי יצירה רבניים מימי הביניים. הם יפגשו מגוון של דמויות וסוגות יצירה שנוצרו בתקופה זו.

מיומנויות

הלומדים ינתחו טקסטים רבניים שונים בהקשרם ההיסטורי והתרבותי, וילמדו להכיר את ענפי היצירה המגוונים של יהדות אשכנז וצרפת.



למידה פעילה – תכנון מהלך השיעורים:

מס' השיעור	נושא השיעור	למידה פעילה	קריאה/ צפיה נדרשת	הערכה תהליכית/מעצבת
1	מבוא: מתי התחיל תקופת "ימי הביניים" ומתי היא הסתיימה?		ח"ה בן ששון, "ימי הביניים היהודיים מה הם?" בתוך: רצף ותמורה, תל אביב תשמ"ד, עמ' 378-359.	
2	מה היא "תקופת הראשונים" ומתי הסתיימה בתרבות ההלכתית האשכנזית והספרדית		י"י יובל, "ראשונים ואחרונים Antiqui et Moderni תודעת זמן ותודעה עצמית באשכנז", ציון נז (תשנ"ב), עמ' 394-369 בעיקר עמ' 386-372. מירי אליאב, מהפכת הדפוס. תל אביב: משרד הביטחון – ההוצאה לאור, ספריית האוניברסיטה המשודרת, תש"ס, 2000.	
3	כיצד, מתי ולמה היהודים הגיעו לאשכנז וצרפת? (תיאור הגירתם של משפחת		אברהם גרוסמן, חכמי אשכנז הראשונים, ירושלים תשס"א, עמ' 27-48.	

	קלונימוס מאיטליה לגרמניה) וכן המעבר מדרום צרפת לצפון צרפת ולאשכנז		אורה לימור, בין יהודים לנוצרים, כרך ב' עמ' 9-30. א' גרוסמן, "הגירה יהודים אל גרמניה והתיישבותם בה במאות ט'-יא" בתוך: הגירה והתיישבות בישראל ובעמים, ירושלים תשמ"ח, עמ' 87- 95
4	על השורשים התרבותיים של יהדות אשכנז וצרפת בארץ ישראל ובבל: תפילה, פיוט, מדרש, סוד, הלכה, תלמוד, מנהג		אברהם גרוסמן, חכמי אשכנז הראשונים, ירושלים תשס"א, עמ' 416-433 ראובן בונפיל, "בין ארץ ישראל לבין בבל - קווים לחקר תולדות התרבות של היהודים באיטליה הדרומית ובאירופה הנוצרית בימי הביניים המוקדמים", שלם ה (תשמ"ז), עמ' 1-30.
5	על הישיבה השלישית בבבל והגירתה לאשכנז: דיון בדעת החוקרים		נתן הירש, "הישיבה הבבלית השלישית: שורשים, תיאור והשלכות", מכילתא ה (תשפ"ד), עמ' 23-35 דוד ברגר, "תגובה להצעתו של פרופסור סולוביצ'יק אודות הישיבה הבבלית השלישית", שם, עמ' 37-42.
6	מרכזיותה של תרבות הפיוט באשכנז והנושא של פיוט דוחה הלכה	לימוד בקבוצות	א"א אורבך, ספר ערוגות הבשם ד, עמ' 3-111 א' גרוסמן, חכמי צרפת הראשונים, ירושלים תשנ"ה, עמ' 538-507. י"מ תא-שמע מנהג אשכנז הקדמון, ירושלים תשנ"ב, עמ' 74-75, 90. כמו כן ראה שאר המקורות המובאים (ואצל א"א אורבך, ערוגת הבשם, שם, עמ' 6, ובהערותיו שם).
7	פיוט והיסטוריה א: מעשה הצלב וקידוש השם באשכנז בתתנ"ו		יעקב כץ, בין יהודים לגויים, ירושלים 1961, עמ' 89-97 אברהם גרוסמן, "בין 1012 ל- 1096 : הרקע התרבותי והחברתי לקידוש השם בתתנ"ו" בתוך יהודים מול הצלב (תש"ס), עמ' 55-73 Haym Soloveitchik, "Religious law and change: the medieval Ashkenazic example," in his "Collected Essays" I (2013), 239-257

8	פיוט והיסטוריה ב: משפט התלמוד ושריפת התלמוד בפריס בשנת 1240-1243		שמעון שוורצפוקס, יהודי צרפת בימי הביניים, תל-אביב 2001, עמ' 199-222 ובעיקר 210-222 יעקב כץ, בין יהודים לגויים, עמ' 109-115. י"ד גלינסקי, "משפט התלמוד בשנת 1240 בפריס: "ויכוח ר' יחיאל" ו"ספר המצוות" של ר' משה מקוצי", שנתון המשפט העברי כב (תשסא-תשסד) 45-69
9	על תרבות הפרשנות וההלכה באשכנז הקדומה ועל ר' גרשום מאור הגולה תקנותיו, פתיחת ישיבה במגנצא (מיינז) פרושו לתלמוד	לימוד בקבוצות	א' גרוסמן, חכמי אשכנז הראשונים, ירושלים תשמ"א, עמ' 416-412 + עמ' 440-435. י"מ תא-שמע, הספרות הפרשנות לתלמוד באירופא ובצפון אפריקה, הפרק על רבינו גרשום עמ' 40-32. אברהם גרוסמן, רש"י, ירושלים תשס"ו, עמ' 11-20.
10	רש"י – הפרשן! על פירוש רש"י לתלמוד		י"מ תא-שמע, הספרות הפרשנות לתלמוד באירופא ובצפון אפריקה, הפרק על רש"י, עמ' 40-55 א' גרוסמן, חכמי צרפת הראשונים, עמ' 234-215 ח' סולוביצ'יק, יינם, ירושלים 2016, 15-18, היין בימי הביניים, עמ' 130-132, 347-353.
11	רש"י הפוסק ומנהיג הקהילה: "ישראל אע"פ שחטא" – חידושו של רש"י ביחס ליהודי שהתנצר		יעקב כץ, בין יהודים לגויים, עמ' 75-88. E. Kanarfogel, "Changing attitudes toward apostates in Tosafist literature, late twelfth-early thirteenth centuries" in New Perspectives on Jewish-Christian Relations (2012) 297-327
12	רש"י – הפרשן. על פירוש רש"י למקרא		א' גרוסמן, חכמי צרפת הראשונים, עמ' 184-208.
13	הרשב"ם (שמואל בן מאיר) נכד רש"י וגישתו ל"פשוטו של מקרא"	הרצאת אורח: פרופ' מאיר לוקשין	מ.צ. סגל, פרשנות המקרא, ירושלים תשי"ב. גרוסמן, רש"י 15-20 לימור, אורה בין יהודים לנוצרים, כרך ד פרק ב, עמ' 61-27 ("פרשנות המקרא")

	א' גרוסמן, חכמי צרפת הראשונים, עמ' 45-13 ועמ' 477-457			
14	רבנו תם (יעקב בן מאיר) ו"בעלי התוספות" המהפך הדיאלקטי בלימוד התלמוד בצרפת		ח' סולוביצ'יק, יינם, עמ' 19- 28 א"א אורבך, בעלי התוספות מהדורה רביעית מתוקנת, ירושלים תש"מ, עמ' 60-93.	
15	מה בין ר"י ור"ת		חיים סולוביצ'יק, היין בימי הביניים, עמ' 118-119. רמי ריינר, ר"י הזקן – בין המשכיות לחידוש: הרהורים בעקבות 'ינם' לח' סולוביצ'יק, סידרא כא (תשס"ו), עמ' 165- 174 "דברי מבוא" בתשובות ר' יצחק בן שמואל מדמפיייר (ר"י הזקן) בעריכת פנחס רוט אברהם (רמי) ריינר, ירושלים 2020.	
16	תרומתם של תלמידי ר"י (ר' שמשון, ר' יהודה, ר' אלחנן) התוספות של המאה ה- 12 ותחילת ה-13		י"מ תא-שמע, הספרות הפרשנות לתלמוד חלק שני 1200-1400, (פרק ב), עמ' 94-115	
17	עיון בדרכם ההלכתית של בעלי התוספות א – שאלת הכפייה בצדקה	לימוד בקבוצות	עיון בסוגיית בבא בתרא וחולין	
18	עיון בדרכם ההלכתית של בעלי התוספות ב - מסחר ב"ימי אידיהם" שותפות עם הנוצרי ובעיית "שבועת גוי"		יעקב כץ, בין יהודים לגויים, עמ' 38-44. יעקב כץ, בין יהודים לגויים, עמ' 44-45	
19	ר' יהודה החסיד וספר חסידים. חסידי אשכנז: תנועה ייחודית במינה"		יוסף דן, ר' יהודה החסיד, ירושלים תשס"ו, עמ' 11-13, 48-65, 87-102, 133-144. מבואו של א' מרכוס לדת וחברה במשנתם של חסידי אשכנז, בעריכת איבן מרקוס, ירושלים תשמ"ז, עמ' 11-23. Haym Soloveitchik, "Three Themes in the Sefer Hasidim," <i>AJS Review</i> , I, (1976) pp. 311-357.	
20	ר' אלעזר רוקח תלמיד ר' יהודה החסיד ותרומתו לחסידות והלכה		יוסף דן, "לתולדות תורת התשובה של חסידי אשכנז", בתוך: יובל אורות (ירושלים, תשמ"ז), ע' 221-228	

21	ספרות הפולמוס עם הנוצרים: ויכוח ר' יחיאל מפריס, ספר יוסף המקנא, ספר ניצחון ישן			Krauss, Samuel. <i>The Jewish-Christian Controversy from the Earliest Times to 1789</i> . Edited by William Horbury. Texte und Studien zum Antiken Judentum 56. Tübingen, Germany: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1995
22	על ספרות "המעשים" בצרפת ואשכנז ועל הסיפור של שבע השנים הטובות			עלי יסיף, כמרגלית במשבצת: קובץ הסיפורים העברי בימי הביניים, הקיבוץ המאוחד 2004. רלה Rella Kushelevsky, <i>Tales in Context: Sefer Ha-Ma'asim in Medieval Northern France</i> , (Detroit, Wayne State University Press 2017)
23	מהר"מ מרוטנבורג ובית מדרשו	הרצאת אורחת: נתן הירש		א"א אורבך, בעלי התוספות, עמ' 521-570
24	ר' משה מקוצי הדרשן והמחבר של חבור הלכתי			א"א אורבך, בעלי התוספות, עמ' 465-479. J. Galinsky, "The Significance of Form: R. Moses of Coucy's Reading Audience and his Sefer ha-Mizvot," <i>AJS Review</i> 35 (2011), 293-321
25	ר' יצחק מקורביל החסיד ובעל הסמ"ק			א"א אורבך, בעלי התוספות, עמ' 574-571 מ' גידמן, התורה והחיים, וורשא תרנ"ז, כרך א עמ' 71-64. אפרים קנרפוגל, סוד, מאגיה ופרישות במשנתם של בעלי התוספות, ירושלים תשע"א, עמ' 58-67.
26	שיעור סיכום			

*ייתכנו שינויים בסילבוס בהתאם לקצב ההתקדמות ואפקטיביות הלמידה

מסקל בציון הסופי	תיאור התוצר
10% מהציון הסופי	מטלת ביניים
90% מהציון הסופי	מטלת סיכום

דרישות הקורס

נוכחות והשתתפות בשיעורים. הגשת שתי מטלות. בקורס זה יש חובת נוכחות בכל השיעורים (לפחות 80% מהשיעורים), שתיבדק מדי שיעור.

דרישות קדם

אין

ביבליוגרפיה: תכנים לקריאה, צפיה והאזנה (רצוי עדכני)

קריאת רקע והרחבה

Ruth Langer, *To Worship God Properly: Tensions Between Liturgical Custom and Halakhah in Judaism* (Cincinnati, OH: Hebrew Union College Press, 1998)

Ephraim Kanarfogel, *The Intellectual History and Rabbinic Culture of Medieval Ashkenaz* (Detroit: Wayne State University Press, 2013).

I. Marcus, "The Dynamics of Jewish Renaissance and Renewal in the Twelfth Century", In *Jews and Christians in Twelfth Century Europe*, ed. by M.A. Signer and J. Van Engen, Notre Dame 2001, pp. 27-45.

Haym Soloveitchik, *Collected Essays*, vol. 1-3 (Oxford and Portland Oregon: The Littman Library of Jewish Civilization, 2013-2020)

איתן רייך, קידוש השם: מעקידת יצחק לעקידת אשכנז, הוצאת רסלינג, 2018.

*יצחק בער, "לביקורת הוויכוחים של 'ר' יחיאל מפאריס ושל 'ר' משה בן נחמן", תרביץ ב (תרצ"א), עמ' 172-177.